

Dyskwalifikująca komunikacja w rodzinie: koncepcja Larsa Wichströma i Arne Holte'a

*Disqualifying communication in the family:
the Lars Wichström and Arne Holte concept*

MAREK NIEZNAŃSKI

Z Zespołu Leczenia Środowiskowego IPiN w Warszawie

STRESZCZENIE. Artykuł przedstawia propozycję opisu komunikacji w rodzinie wypracowaną przez Wichströma, Holte'a i wsp. W koncepcji tej przyjmuje się, że dyskwalifikujące komunikaty podważają definicję „ja” jednostki i przez to wpływają niekorzystnie na rozwój osobowości. W artykule omówiono badania wskazujące na związek nie potwierdzającej komunikacji z poziomem lęku, kompetencji społecznych oraz ryzykiem wystąpienia zaburzeń psychicznych.

SUMMARY. The paper presents a method of describing family communication, proposed by Wichström, Holte et al. The concept assumes that disqualifying messages undermine the individual's definition of „self”, thus negatively affecting their personality development. Studies are reviewed indicating that disconfirming communication is related to anxiety level, social skills, and the risk of mental disorders.

Słowa kluczowe: komunikacja / interakcje rodzinne / zaburzenia psychiczne
Key words: communication / family interactions / mental disorders

---

ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE

Rodzaje komunikatów, interakcyjny charakter komunikacji

Lars Wichström i Arne Holte oraz ich współpracownicy stoją na stanowisku, że komunikacja w rodzinie – obok czynników genetycznych – jest najważniejszym czynnikiem przy określaniu ryzyka występowania zaburzeń psychicznych. Jeśli przyjąć, że cechy charakteryzujące rodzinę rzeczywiście wpływają na rozwój dziecka, to komunikacja powinna być rozpatrywana jako najistotniejszy mediator tych cech [9].

Autorzy prezentowanej koncepcji w opisie interakcji posługują się kontinuum potwierdzająca/nie potwierdzająca komunikacja (*confirmatory/disconfirmatory communication*). Komunikat dyskwalifikujący jest właściwie formą wypowiedzi nie potwierdzającej – pojęcia te mają zbliżony zakres.

Dyskwalifikującą, nie potwierdzającą komunikację autorzy definiują jako sytuację, w której osoba B pośrednio lub bezpośrednio sygnalizuje osobie A (poprzednio wypowiedzią się), że to co mówiła nie zostało zaakceptowane jako odpowiedni wyraz jej spostrzeżeń, myśli czy emocji [18]. W przypadku komunikacji potwierdzającej odbiorca daje znać nadawcy, że aprobuje użycie przez niego języka jako zrozumiałe i uzasadnione, że przyjmuje jego definicję „ja” [19]. Dyskwalifikacja może mieć formę samo-dyskwalifikacji (*self-disqualification*), poprzez swój niejasny, dwuznaczny, czy wręcz paradoksalny charakter. Dyskwalifikacja innej osoby (*disqualification of others*) może natomiast przyjmować formę pasywną – poprzez ignorowanie wypowiedzi drugiej osoby, lub formę aktywną – poprzez kwestionowanie lub redefiniowanie tego, co ktoś inny mówi [18, 23].

Wichström i Holte podkreślają interakcyjny charakter procesu komunikacji. Jest on wg nich łańcuchem reakcji w postaci sprzężeń zwrotnych. Znaczenie komunikatu należy zawsze odnosić do kontekstu, do rzeczywistości społecznej tworzonej w toku interakcji. Komunikacja jest więc także ciągłą wymianą definicji rzeczywistości między osobami w niej uczestniczącymi, poprzez wzajemne reakcje odbiorca i nadawca uzgadniają tę wspólną rzeczywistość społeczną [5, 21].

Poprzez komunikację człowiek uczy się opisywania nie tylko rzeczywistości zewnętrznej, ale także nazywania osobistych doświadczeń – spostrzeżeń, uczuć, myśli. Szczególnie znaczenie proces ten ma dla rozwoju dziecka, które tworzy stabilny obraz siebie dzięki potwierdzeniom samookreśleń przez osoby znaczące [21, 23].

Definiowanie siebie poprzez komunikację

Odwołując się do prac Watzlawicka oraz Haleya i ich współpracowników, Wichström i Holte uważają, że definicja siebie jest zawsze elementem interakcji. Osoba wypowiadająca się – pośrednio, rzadziej bezpośrednio – zawiera w swojej wypowiedzi informację o tym, jak spostrzega samą siebie. Akty komunikacyjne są zatem przejawem tego, jak doświadczamy siebie w relacji z „innym”. Haley uważał, że wypowiedź można rozpatrywać w odniesieniu do formuły: ja – mówię – coś – do ciebie – w tej sytuacji. Te pięć elementów to formy definiowania siebie pod względem: źródła (ja jestem odpowiedzialny za moje własne działania), aktywności (ja komunikuję się), treści (mam własną definicję rzeczywistości), kierunku (zwracam się do ciebie) i kontekstu (to co robię powinno być interpretowane w odniesieniu do tej sytuacji) [21, por.: 3, 16].

Potwierdzająca reakcja odbiorcy jest akceptacją tych pięciu elementów definicji „ja” nadawcy. Nie musi to wcale oznaczać, że rozmówcy są zgodni w ocenie rzeczywistości. Jest to jedynie sygnał, że odbiorca uznaje prawo nadawcy do własnego sposobu określenia tej rzeczywistości, uznaje, że

doświadcza on tego, co komunikuje [21]. W zależności od rodzaju sprzężenia zwrotnego dominującego w komunikacji określenie siebie może być kształtowane, potwierdzane, ale także kwestionowane czy ignorowane. Takie degradowanie definicji „ja” może prowadzić w dalszej perspektywie do zakłócenia procesu rozwoju tożsamości u dziecka, a wtórnie także do obniżenia poziomu jego umiejętności społecznych i nasilenia lęku. Ukształtowanie dojrzałej osobowości staje się przez to utrudnione, osłabione są umiejętności radzenia sobie ze stresem, co u jednostek podatnych genetycznie wydatnie zwiększa ryzyko wystąpienia zaburzeń psychicznych [17, 18].

METODY BADAWCZE

Tworzenie kontekstu komunikacji

Wichström, Holte i wsp. prowadzili badania komunikacji aranżując w tym celu różne sytuacje eksperymentalne. Przebieg komunikacji rejestrowano, a następnie poddawano ocenie ekspertów nie znających obserwowanej rodziny.

Do podstawowych metod należą:

1. *Colour Conflict Method* (CCM), podczas której członkowie rodziny siadają przy oddzielnych stanowiskach, gdzie jednocześnie pokazywane są im kolory. Proszeni są następnie o uzgodnienie nazwy danego koloru. Sytuacja ta prowokuje konflikt, ponieważ prezentowane barwy, o czym nie wiedzą członkowie rodziny, wcale nie są identyczne.
2. Częściej stosowaną przez Wichströma, Holte'a i wsp. metodą jest *Consensus Spouse-Rorschach Method* (CSR), w przeciwieństwie do CCM, tworzona tu sytuacja sprzyja współpracy, uczestniczą w niej jedynie małżonkowie, których zadaniem jest uzgodnienie interpretacji do każdej z dziesięciu kart Rorschacha.
3. W późniejszych studiach CSR został nieco zmodyfikowany. Mianowicie, po wykonaniu zadania przez małżonków, eksperymentator przyprowadzał ich dzieci

i rodzice mieli wyjaśnić im sposób wykonywania zadania. Następnie cała rodzina wspólnie uzgadniała co przedstawiają karty (*Family Rorschach*).

Metody oceny komunikatów

Każdy zaobserwowany werbalny i niewerbalny komunikat podlega ocenie eksperymentatora. Oceny tej dokonano w studiach Wichströma, Holte'a i wsp. wg dwóch metod:

1. *Confirmation-Disconfirmation Coding System* (CONDIS) oraz – w późniejszych badaniach – jego zmodyfikowanej wersji (CONDIS-R). W systemie tym komunikaty kodowane są wg następujących kategorii:

- (a) reakcje potwierdzające: zgodne, neutralne, niezgodne
- (b) reakcje umiarkowanie potwierdzające (kategoria dodana w CONDIS-R): zgodne, neutralne, niezgodne
- (c) reakcje nie potwierdzające: wypowiedzi egocentryczne, liniowa samo-dyskwalifikacja, paradoksalna samo-dyskwalifikacja, aktywna dyskwalifikacja innych, oraz (podkategoria dodana w CONDIS-R) pasywna dyskwalifikacja innych.

Komunikaty typu (a) otrzymywały 3 punkty, typu (b) 2 punkty, zaś reakcje nie potwierdzające – 1 punkt. W ten sposób, wysokie wyniki uzyskiwane przez rodzinę wskazywały na przewagę komunikacji potwierdzającej, niskie świadczyły o dominacji komunikacji nie potwierdzającej w interakcjach rodzinnych [8].

2. *Relationship Control Coding System* (RCC), który pierwotnie miał służyć do opisu tego, jak członkowie rodziny definiują relacje między sobą w terminach dominacji i uległości. Stosowana przez Wichströma i Holte'a skala *Self-Disqualification* z RCC pokrywa się w znacznym stopniu z tym, co w CONDIS określili oni jako komunikacja niepotwierdzająca, zawiera bowiem następujące podkategorie: wypowiedzi egocentryczne, liniowa samo-dyskwalifikacja, paradoksalna samo-dyskwalifikacja oraz wypowiedzi częściowo egocentryczne lub samo-dyskwalifikujące.

W niektórych studiach Wichström i Holte stosowali także analizę sekwencji wypowiedzi, by uchwycić zależności między kolejnością czy kierunkiem komunikatów małżonków [20].

NAJWAŻNIEJSZE REZULTATY BADAŃ

Aby uczynić jaśniejszymi dla Czytelnika założenia badawcze prac Wichströma i Holte'a, pokrótce przedstawię jeden z przeprowadzonych przez nich eksperymentów. W studium z 1992 r. [20] wzięło udział 46 par małżeńskich, które podzielono na trzy grupy wg diagnozy ich dzieci: 17 par miało syna lub córkę chorą na schizofrenię (grupa S), 15 par miało dziecko cierpiące na nieschizofreniczne zaburzenia psychiczne (grupa NS), zaś 14 par wychowywało potomstwo zdrowe psychicznie (grupa N). Małżonków obserwowano w trakcie zadania polegającego na uzgodnieniu interpretacji kart testu Rorschacha (CSR). Wypowiedzi oceniano według kryteriów zawartych w RCC. Okazało się, że komunikaty samo-dyskwalifikujące wystąpiły u rodziców pacjentów chorych na schizofrenię (grupa S) ponad trzykrotnie częściej niż u rodziców z grupy N i dwukrotnie częściej niż u rodziców z grupy NS. Ponadto w grupie S pojawienie się komunikatu samo-dyskwalifikującego u jednego z małżonków zwiększało ponad 15-krotnie prawdopodobieństwo wystąpienia tego typu komunikatu także u drugiego małżonka. W pozostałych grupach zależność taka była dwukrotnie słabsza. Opisane badanie wykazało więc większe nasilenie zaburzeń komunikacji u rodziców osób chorych na schizofrenię w porównaniu z rodzicami z grup kontrolnych. Należy podkreślić, że wykryta odmienność komunikacji dotyczyła nie tylko sposobu wypowiedziania się każdego z rodziców, ale również wzoru interakcji między nimi.

Holte i Wichström [5, 19] prowadzili także szereg innych badań nad rodzinami osób chorych na schizofrenię i stwierdzili, że

rodzice tych pacjentów istotnie częściej wypowiadają się w sposób egocentryczny, aktywnie lub pasywnie dyskwalifikują innych, rzadziej zaś komunikują się w sposób potwierdzający niż czynią to rodzice osób zdrowych i rodzice pacjentów nieschizofrenicznych. W rodzinach osób nie chorujących na schizofrenię, w sytuacji pojawienia się niezgodności percepcyjnych, reagowano nasileniem komunikacji potwierdzającej, natomiast w rodzinach pacjentów chorych na schizofrenię zwiększała się ilość aktywnych dyskwalifikacji. Holte i Wichström zinterpretowali to jako przejaw dysfunkcyjnego sposobu reagowania na brak zgody w rodzinie [6].

W dalszych pracach Wichström, Holte i wsp. badali rodziny uczestniczące w *University of Rochester Child and Family Study*. Objęto nim te rodziny, w których przynajmniej jeden z rodziców cierpiał na ciężkie zaburzenia psychiczne, a członkiem tej rodziny był także siedmio- lub dziesięcioletni chłopiec. Wichström, Holte i wsp. wykazali, że na podstawie wysokiej ilości komunikatów dyskwalifikujących kierowanych bezpośrednio do dziecka przez rodziców można przewidzieć spadek poziomu kompetencji społecznych u dziecka, a także określić ryzyko hospitalizacji w wieku dorosłym i ogólny stan zdrowia psychicznego [17, 18, 21, 22].

Wichström, Holte i wsp. [23] uzyskali także istotną pozytywną korelację między poziomem lęku u syna a ilością komunikatów samo-dyskwalifikujących obecnych w komunikacji rodzinnej. Warto przy tym podkreślić, że zarówno poziom lęku, jak i poziom kompetencji społecznych dziecka nie zależał od psychopatologii rodziców, lecz właśnie od stylu komunikacji.

W innym studium Holte i Wichström [7] wykazali, że potwierdzająca komunikacja małżonków wiąże się z wyższym poziomem rozwoju ich osobowości ujawnionym w trakcie interakcji. Potwierdzająca komunikacja i dojrzałość osobowości korelują pozytywnie ze wzajemnością w percepcji związku przez małżonków. Komunikacja

nie potwierdzająca natomiast idzie w parze z niskim poziomem rozwoju osobowości i brakiem wzajemności w percepcji.

KOMENTARZ

Koncepcja Wichströma i Holte'a może stanowić ważny przyczynek do tworzenia systemowego modelu funkcjonowania jednostki cierpiącej na zaburzenia psychiczne w jej otoczeniu społecznym, a zwłaszcza w rodzinie. Autorzy przedstawiają komunikację jako proces wzajemnych oddziaływań regulowany na zasadzie sprzężeń zwrotnych. Badając komunikację w rodzinie poszukują efektów przepływu informacji dla funkcjonowania poszczególnych członków rodziny [por.: 10, 12].

Ważną zaletą podejścia Wichströma, Holte'a i wsp., rzadko spotykaną w pracach empirycznych innych autorów, jest świadomość znaczenia kontekstu sytuacyjnego dla obrazu komunikacji w rodzinie. W niemal każdym swoim studium Wichström i Holte badają komunikację przynajmniej w dwóch sytuacjach, różniących się: liczbą obecnych osób (małżonkowie/rodzina), tematem (np. nazywanie kolorów/interpretacja kart Rorschacha), strukturą (swobodne/sprecyzowane reguły wykonywania zadania) lub typem dyskusji (prowokowanie konfliktu/współpracy). Dzięki temu badacze są bardziej uprawnieni do wnioskowania o rzeczywistej komunikacji, niż gdyby eksperymenty swoje prowadzili za pomocą jednej metody. Bardzo istotne jest także to, że w ocenie komunikacji biorą pod uwagę nie tylko jej aspekt werbalny, ale także niewerbalny.

Znaczna część prac empirycznych Wichströma, Holte'a i wsp. to wysoko cenione i rzadkie studia długoterminowe na grupie tzw. wysokiego ryzyka [por.: 4]. Mimo tego autorzy zachowują powściągliwość i nie wysuwają pochopnie wniosków o zależnościach przyczynowych. Uważają, jak większość badaczy, że rozstrzygnięcia na temat roli czynników genetycznych i psychospołecznych w etiologii zaburzeń psychicznych

nie mogą mieć kategoriycznej postaci [por.: 2]. Uznają także, że nie tylko rodzina może wpływać na jednostkę, ale także specyficzne cechy jednostki mogą kształtować interakcje rodzinne.

Koncepcja dyskwalifikującej komunikacji w rodzinie Wichströma i Holte'a nie jest całkowicie nowym, oryginalnym pomysłem. Wyraźnie opiera się na teoriach tzw. szkoły z Palo Alto, pracach Watzlawicka, Batesona, Haleya i innych, jednakże te dawniejsze idee otrzymują w pracach Wichströma i Holte'a kształt zgodny z współczesnymi odkryciami, a przede wszystkim precyzyjną metodologię badawczą. W przeciwieństwie do innych koncepcji, prace Wichströma i Holte'a są bardziej skoncentrowane na zjawiskach czysto komunikacyjnych a nie na postawie emocjonalnej czy stylu poznawczym. Komunikacja dyskwalifikująca jest także terminem węższym niż powszechnie znany konstrukt zakłóconej komunikacji (*Communication Deviance*) Singer i Wynne'a [14, 15], a z drugiej strony bogatszym i precyzyjniejszym od opisów rodzinnych mistyfikacji [11], paradoksów [13], egocentryzmu [1] i innych.

Na koniec warto zaznaczyć, że koncepcja Wichströma i Holte'a jest myślą żywą, ciągle rozwijającą się. W ukazujących się pracach jej autorzy dopracowują metody badawcze, opisują kolejne zależności, a przede wszystkim inspirują nowe poszukiwania w dziedzinie badań nad komunikacją i rodziną.

PIŚMIENICTWO

- Blakar R.M.: Schizophrenia and familial communication: a brief note on follow-up studies and replications. *Fam. Proc.* 1981, 20, 109–112.
- Brenner H., Roder V., Hodel B., Kienzle N., Reed D., Libreman R.: Integrated psychological therapy for schizophrenic patients. Hogrefe and Huber, Seattle 1994.
- Budzyna-Dawidowski P.: Komunikacja w rodzinie. W: Barbaro B. (red.): Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny. *Coll. Med. UJ, Kraków* 1994, 56–68.
- Green M.F.: Cognitive remediation in schizophrenia: is it time yet? *Am. J. Psychiatry* 1993, 150, 178–187.
- Holte A., Wichström L.: Confirmatory and disconfirmatory feedback in families of schizophrenics, pathological controls and normals. *Acta Psychiatr. Scand.* 1990, 81, 477–482.
- Holte A., Wichström L.: Disconfirmatory feedback in families of schizophrenics. *Scand. J. Psychol.* 1990, 31, 198–211.
- Holte A., Wichström L.: Relationships between personality development, interpersonal perception and communication in parents of schizophrenics, psychiatric controls and normal subjects. *Acta Psychiatr. Scand.* 1991, 84, 46–57.
- Holte A., Wichström L., Eilersten D.E.: The Confirmation-Disconfirmation Coding System (CONDIS). Disk-program and manual. University of Oslo, Department of Behavioural Sciences in Medicine, 1988.
- Holte A., Wichström L., Ernö Ö.K., Kveseth K.: Confirmatory feedback in families of schizophrenics: theory, method, and preliminary results. W: Halweg K., Goldstein M.J. (red.): *Understanding major mental disorder: the contribution of family interaction research.* Plenum Press, New York 1987, 139–155.
- Jakubik A.: *Zaburzenia osobowości.* PZWL, Warszawa 1997.
- Laing R.D.: *Mystification, confusion, and conflict.* W: Boszormeny-Nagy I., Framo J.L. (red.): *Intensive family therapy.* Harper & Row, New York 1965.
- Mazur M.: *Cybernetyka i charakter.* PIW, Warszawa 1976.
- Selvini-Palazzoli M.S., Boscolo L., Cecchin G., Prata G.: *Paradox and counterparadox: a new model in the therapy of the family in schizophrenic transaction.* Jason Aronson, New York 1978.
- Singer M.T., Wynne L.C.: Thought disorder and family relations of schizophrenics. IV. Results and implications. *Arch. Gen. Psychiatry* 1965, 12, 201–212.
- Singer M.T., Wynne L.C.: Principles for scoring communication defects and deviances in parents of schizophrenics: Rorschach and TAT scoring manuals. *Psychiatry* 1966, 29, 260–288.

16. Tryjarska B.: Terapia rodzin. W: Grzesiuk L. (red.): Psychoterapia. Szkoły, zjawiska, techniki i specyficzne problemy. PWN, Warszawa 1994, 245–294.
17. Wichström L., Chmielewski Anderson A.M., Holte A., Husby R., Wynne L.C.: Confirmatory and disconfirmatory family communication as predictor of offspring socio-emotional functioning. A 10 to 14 year follow-up of children at risk. *Acta Psychiatr. Scand.* 1996, 93, 49–56.
18. Wichström L., Chmielewski Anderson A.M., Holte A., Wynne L.C.: Disqualifying family communication and childhood social competence as predictors of offspring's mental health and hospitalization. A 10 to 14 year longitudinal study of children at risk of psychopathology. *J. Nerv. Ment. Dis.* 1996, 184, 581–588.
19. Wichström L., Holte A.: Confirmatory and disconfirmatory feedback in families of schizophrenics, pathological controls and normals: replication and expansion. *Acta Psychiatr. Scand.* 1991, 84, 575–578.
20. Wichström L., Holte A.: Reciprocated self-disqualification among parents of schizophrenics. *Acta Psychiatr. Scand.* 1992, 86, 201–206.
21. Wichström L., Holte A., Husby R., Wynne L.C.: Competence in children at risk for psychopathology predicted from confirmatory and disconfirmatory family communication. *Fam. Proc.* 1993, 32, 203–220.
22. Wichström L., Holte A., Husby R., Wynne L.C.: Disqualifying family communication as a predictor of changes in offspring competence: a 3-year longitudinal study of sons of psychiatric parents. *J. Fam. Psychol.* 1994, 8, 104–108.
23. Wichström L., Holte A., Wynne L.C.: Disqualifying family communication and anxiety in offspring at risk for psychopathology. *Acta Psychiatr. Scand.* 1993, 88, 74–79.

*Adres: Mgr Marek Nieznański, Zespół Leczenia Środowiskowego IPiN,
Al. Sobieskiego 1/9, 02-957 Warszawa*